Indian Journal of Social Sciences and Literature Studies
Vol. 8, Issue 1, March 2022
ISSN 2349-5634 (Print) ISSN 2455-0973 (online)

औद्यो गक क्षेत्रात काम करणाऱ्या कर्मचाऱ्याच्या व्यक्तिमत्व अ भमुखतेचा आ ण व्यावसायिक ताणाचा अभ्यास

डॉ.अमोल अ. नारे
मानसशास्त्र वभाग
देवचंद कॉलेज अर्जुननगर ता कागल जि. कोल्हापूर

गोषवारा -

कोरोना आजार नंतर/ लॉकडाऊन नंतर औद्यो गक क्षेत्रात काम करणाऱ्या कर्मचाऱ्याच्या (पुरुष व महिला) व्यक्तिमत्व अ भमुखतेचा व व्यावसायिक ताणाचा अभ्यास करताना लगभेदावर काय परिणाम होतो का यासाठी प्रस्तुत सशोधन करण्यात आले.यामध्ये कोल्हापूर जिल्हातील कागल पंचतारां कत M.I.D.C. मध्ये काम करणाऱ्या व वध कपनीतील १६० कर्मचाऱ्याचा सहभाग प्राप्त झाला.यामध्ये ८५पुरुष व ७५ महिला कर्मचारी होते याचा वयोगट २५ ते ५५ अशा होता.कार्या भमुखता आ ण आतर क्रया भमुखातेच्या मापनासाठी बास यांची ओरिएटेशन इन्व्हेटरी आ ण व्यावसायिक ताण निर्देशांक साठी श्रीवास्तव संग यांची ताण निर्देशक या दोन चाचणीच्या द्वारे प्रदत्त संकलन करण्यात आले यावरून तिचे टी चाचणीचे प्राप्तांक सांख्यिकीय वश्लेषण करण्यात आले आले प्रस्तुत अभ्यासातून असे दिसून आले की पुरुष व स्त्री यांच्या कार्या भमुखता आ ण आंतर क्रया भमखुता मध्ये तसेच व्यावसायिक ताणामध्ये कोणताही फरक नाही. याचा अर्थ प्राप्त होतो की कोरोना नंतर कंवा लॉकडाऊनच्या दोन वर्षांमध्ये स्त्री आ ण पुरूष यांच्यामध्ये व्यावसायिक ताणाचा आ ण व्यक्तिमत्त्व आंतर क्रया भमखुता मध्ये सारखेपणा दिसून येतो.

KEY NOTE- आंतर क्रया भमखुता, कार्या भमुखता ,व्यावसायिक ताण, लंगभेद.

प्रस्तावना:-

कोरोना नंतर औद्यो गक क्षेत्राला हळू गती येताना दिसते आहे या लॉकडाऊन कालावधीमध्ये बऱ्याच लोकांना मान सक ताण तणाव याला सामोरे जावे लागले आहे याचा खास करून प्रभाव औद्यो गक क्षेत्रात काम करणाऱ्या कर्मचाऱ्यांच्या वरती खूप मोठ्या प्रमाणात झाला आहे एकंदरीतच त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वावर त्यांच्या कार्यक्षमतेवर या लॉकडाऊन बराच मोठा परिणाम झालेला दिसतो आहे यातूनच व्यावसायिक ताण आ ण व्यक्तिमत्वावर त्याचा परिणाम झाला आहे व्यावसायिक ताण आ ण व्यक्तिमत्त्व अ भमुखता त्याच्यावरती बरेच संशोधन झालेले असलेले पहावयास मळतात

अ) व्यावसायिक अ भमुखता

प्रोफे सयोग्राफी हा एक संसाधन आहे जो एखाद्या व शष्ट पदावर गृहित धरताना एखाद्या व्यक्तीने पूर्ण करणे आवश्यक असलेल्या आवश्यक क्षमता आ ण कौशल्यांचे वर्णन करते. सर्वसाधारणपणे, हे मानव संसाधन क्षेत्राशी जोडलेल्या व्यावसायिकाने केलेल्या ग्रा फक प्रस्तुतीद्वारे केले जाते.त्याच्या तयारीमध्ये गुंतलेल्या गुंतागुंतीमुळे, कधीकधी मानसशास्त्रज्ञ, तज्ञ आ ण कंपनीच्या काही महत्त्वाच्या सदस्यांच्या हस्तक्षेपाची आवश्यकता असू शकते. त्याचप्रमाणे, हे सर्वेक्षण आ ण मुलाखतींद्वारे सम र्थत आहे, जे नोकऱ्यांमध्ये पूर्ण होण्यासाठी आवश्यक आवश्यकता आ ण त्यामध्ये बसलेल्या व्यक्तीचा प्रकार निश्चित करण्यासाठी काम करतात. व्यावसायिक अ भमुखता प्राप्त करण्यासाठी आवश्यक एकके खालीलप्रमाणे आहेत:

वय

आपण या पदासाठी स्था पत करू इच्छित असलेले कमान आ ण कमाल वय मानले जाते.

प्र शक्षण

हा वभाग शैक्ष णक स्तरावर वचार करतो जो या पदासाठी इच्छुक व्यक्तीकडे असावा. यात प्राथ मक आ ण माध्य मक, वद्यापीठ आ ण वशेष अभ्यास, तसेच कार्यशाळा, डप्लोमा आ ण अभ्यासक्रमांचे स्तर समा वष्ट आहेत.

मागील कामाचा अनुभव

हे नोकरी आ ण संभाव्य भूतकाळातील जबाबदार्यांचे वर्णन आहे जे प्रश्नातील स्थानाशी जोडले जाऊ शकते.

व शष्ट कौशल्ये आ ण क्षमता

हे साधनांचे व्यवस्थापन आ ण व शष्ट आ ण मूलभूत ज्ञानाशी संबं धत आहे.

शारीरिक स्थिती

यात आरोग्याची स्थिती, समन्वय, मोटर कौशल्ये आ ण काही प्रकरणांमध्ये, अगदी शारीरिक स्वरूप देखील समा वष्ट आहे .

ब) व्यक्तिमत्व ताण-

शरीराच्या सामान्य तणावाची स्थिती, व वध कारणांमुळे उद्भवते. तणावाची शारीरिक यंत्रणा खालीलप्रमाणे आहे. धोक्याच्या पहिल्या चन्हावर, मेंदूच्या सग्नलमुळे शरीराला कार्य करण्याची आवश्यकता असते. अ धवृक्क ग्रंथी ए पने फ्रन, नॉरपेने फ्रन आ ण कॉर्टिकोइड्स तयार करतात. ही रसायने शरीराला थोड्या काळासाठी वाढीव क्रयाकलापांच्या स्थितीत ठेवतात, परंतु जर ग्रंथींनी त्यांना दीर्घकाळ उत्पादन केले तर नकारात्मक परिणाम होऊ शकतात. रक्त त्वचेपासून मेंदूकडे (त्याची क्रया वाढवते), तसेच स्नायूंकडे जाते, त्यांना कृतीसाठी तयार करते. ही साखळी प्रति क्रया फार लवकर उलगडते, आ ण जर ती एका प्रतिसादात सुरू झाली अत्यंत परिस्थिती कोणतेही हानिकारक प्रभाव पडत नाही. येथे पुनरावृत्ती पुनरावृत्तीदीर्घकाळात हानिकारक परिणाम होऊ शकतात

क) व्यावसायिक ताण:-

काही बाबतींत तज्ञ तेवढेच उपयोगी ठरतात. हे सोई झोनतून बाहेर पडण्यास मदत करते, ज्यामुळे कार्य कौशल्य वकासावर सकारात्मक प्रभाव पडतो, ज्ञानाचा प्रसार करणे आ ण आपण ज्या समस्यांचे निराकरण केले आहे त्या समस्येचे निराकरण केले आहे. त्यांच्या भावनांचा सामना करण्याची क्षमता अनेकदा व शष्ट स्थितीसाठी उमेदवारांच्या यादीमध्ये दर्श वली जाते: हे पत्रकार, शोधकर्ता कंवा डॉक्टरांच्या कार्याचा भाग म्हणून ओळखले जाते.

व्यावसायिक तणावाची संकल्पना सुरू होते जिथे आनंद उपभोगासाठी काम नाही. एखाद्याच्या व्यवसायासाठी निरोगी उत्साह नेहमी सुखद थकवा आणते, परंतु त्यामध्ये चड चड आ ण अस्वस्थता यांच्याशी काहीही संबंध नाही. कामकाजाच्या वाढीव कालावधीत, तशी मुदतीची वेळ आ ण बॉसच्या मागण्यांची अनिश्चितता मज्जासंस्थेची पुनर्रचना करण्यासाठी चंता आ ण ब्लॉक प्रयत्न वाढते. जेव्हा व्यावसायिक ताण आपणास आरामदायी क्षेत्रापासून दूर हल वण्यासाठी प्रवृत्त करतो आ ण केवळ त्यातून बाहेर पडत नाही, तेव्हा ते शारीरिक आरोग्यास हानी पोहोचवू लागते.

उद्दिष्टे :-

अ) पुरुष कर्मचाऱ्यांना पेक्षा महिला कर्मचाऱ्यांमध्ये व्यावसायिक ताण अ धक प्रमाणात असल्याचे दिसून येईल असे एक पूर्वकथन या संदर्भात करता येईल.

ब) पुरुष कर्मचाऱ्यांना पेक्षा महिला कर्मचाऱ्यांमध्ये व्यक्तीअ भमुखता अ धक चागली असल्याचे दिसून येईल.

वरील भा कते तपासून पाहण्यासाठी प्रस्तुत संशोधन हाती घेण्यात आले व त्यात खालील ग्रहीतके पडताळून पाहण्यात आली.

गृहीतके

१) महिला कर्मचाऱ्यांच्या तुलनेत पुरुष कर्मचाऱ्यांमध्ये कार्य मुक्ततेचे प्रमाण अ धक दिसून येईल

२) पुरुष कर्मचाऱ्यांच्या तुलनेत महिला कर्मचाऱ्यांमध्ये आंतर क्रया भमुख तेचे प्रमाण अ धक असल्याचे दिसते

३) पुरुष कर्मचाऱ्यांच्या तुलनेत महिला कर्मचाऱ्यांमध्ये व्यावसायिक ताण अ धक असल्याचे आढळून येईल.

संशोधन पद्धती

१) नमुना-

प्रदत्त सकल्नासाठी कोल्हापूर जिल्हातील कागल पंचतारां कत M.I.D.C. मध्ये काम करणाऱ्या व वध कपनीतील १६० कर्मचाऱ्याचा सहभाग प्राप्त झाला.यामध्ये ८५ पुरुष व ७५महिला कर्मचारी होते ते सर्व २५ ते ५५ वर्षे वयोगटातील होते जे सहजपणे उपलब्ध होतील आ ण प्रधान गोळा करण्यासाठी प्रामा णकपणे सहकार्य करण्याची त्यांची इच्छा होती अशा कर्मचाऱ्यांची नमुना

निवड करण्यात आली

२) मापन साधने

अ) बास ओरिएंटेशन इन्व्हेंटरी

सहभागी कर्मचाऱ्यांमध्ये कार्य भमुखतेचे आ ण आंतर क्रया भमुखतेचे प्रमाण कतपत आहे याचे मापन करण्यासाठी ही मापने वापरण्यात आलेले बास यांनी तयार केलेल्या या मापने द्वारे कार्य- भमुखता आंतर क्रया-अ भमुखता आ ण स्व-अ भमुखता अशा तीन अ भवृत्ती यांचे मापन करता येते. प्रस्तुत संशोधनात कार्यमुक्त आंतर क्रया या दोनच वृत्तींचे मापन केले आहे.

बास यांच्या मूळ मापंणीची गणेशन १९७५यांनी ही सुधारित आवृत्ती तयार केली आहे तिचा उपयोग प्रस्तुत संशोधनात करण्यात आला या सुधारित मापन यात एकूण १७प्रश्न असून प्रत्येक प्रश्नात तीन वधाने आहेत. कार्य- भमुखता आंतर क्रया-अ भमुखता आ ण स्व-अ भमुखता व्यक्त करणारे व वध मते या वधानास द्वारे व्यक्त करण्यात आली आहेत प्रत्येक प्रश्नासाठी जी तीन वधाने दिलेली आहेत त्यातील कोणते वधान उत्तर दात्याला स्वतःच्या बाबतीत जास्त खरे वाटते ते वधान त्याला निवडावे लागते अशा प्रकारे कार्य- भमुखता आंतर क्रया-अ भमुखता आ ण स्व-अ भमुखता निर्दे शत करणारी वधाने निवडले जातात यावर कोणत्या प्रकारच्या अ भवृत्तीचे प्रमाण प्रत्येक उत्तरदात्यात कती आहे हे दर्श वणारा प्राप्तांक मळ वला जातो या मापनीचा प्रस्तुत संशोधनात वापर करण्यापूर्वी मूळ इंग्रजीतील प्रश्नांचे मराठीत भाषांतर करून ती सहभागी कर्मचाऱ्यांना सादर करण्यात आली.

a) व्यावसायिक ताण निर्देशांक:-

सहभागी कर्मचाऱ्यांमधील व्यावसायिक ताणाचे मापन करण्यासाठी श्रीवास्तव व संग यांनी तयार केलेली ही मागणी वापरण्यात आली. या मापनीत एकूण ४६ प्रश्न असून प्रत्येक प्रश्नाच्या उत्तरासाठी पाच पर्याय दिलेले आहेत. यातील स्वत:ला जास्तीत जास्त लागू पडणारा एक पर्याय उत्तर दात्यांना निवडायला सां गतले जाते उत्तरदात्याकडून कोणता पर्याय निवडण्यात आला आहे त्यानुसार त्याचे गुणांकन केले जाते सर्व गुणांची बेरीज करून या मापन वरील एकूण प्राप्तांक प्राप्त केला जातो हा प्राप्तांक उत्तरदात्यांची व्यावसायिक ताण निर्दे शत करतो

कार्य वधी:-

'बास ओरिएंटेशन इन्व्हेंटरी' आ ण' व्यावसायिक ताण निर्देशांक' या दोन मापन्या सहभागी कर्मचाऱ्यांना वैयक्तिकरित्या कंवा छोट्या -छोट्या समूहांच्या स्वरूपात सादर करण्यात आलेल्या संबं धत कर्मचाऱ्यांची व त्यांच्या वरिष्ठ अ धकाऱ्यांची भेट घेऊन आधी दिवस व वेळ निश्चित करुन नंतर ठरलेल्या दिवशी व वेळी त्या मागण्या सादर करण्यात आल्या अशा प्रकारे मापन्या सादर करण्याचे ठिकाण कर्मचाऱ्यांचे घर कंवा नोकरीचे ठिकाण होते.

निष्पत्ती व चर्चा:-

प्रस्तुत संशोधनातील पहिला दोन गृहीतकात जे पूर्वकथन करण्यात आले आहे त्याची सत्यता पडताळून पाहण्यासाठी पुरुष आ ण महिला कर्मचारी या दोन समूहामध्ये आढळून येणाऱ्या कार्य भमुखतेत आ ण आंतर क्रया भमुखतेत फरक आहे काय हे पडताळून पाहणे आवश्यक आहे तक्ता 1 मध्ये पुरुष आ ण महिला कर्मचाऱ्यांमधील कार्य भमुखता आ ण आंतर क्रया भमुखता याचे प्रमाण निर्दे शत करणाऱ्या प्राप्तांकाची, सरासरी मुल्ये, प्रमाण वचलन आ ण टी मूल्य दर्श वण्यात आली आहे

तक्ता:-१ पुरुष आ ण महिला कर्मचाऱ्यांमधील कार्य भमुखता आ ण आंतर क्रया भमुखता याचे प्रमाण निर्दे शत करणाऱ्या प्राप्तांकाची, सरासरी मुल्ये, प्रमाण वचलन आ ण टी मूल्ये.

तक्ता:-१

समूह प्रकार	कार्य भमुखता	आतर क्रया भमुखता
पुरूष -८५	सरासरी = ७.७६ प्र. व. = २.४२	सरासरी = ४.६३ प्र. व. = १.९०
महिला ७५	सरासरी = ७.७६ प्र. व. = २.४२	सरासरी = ४.६५ प्र. व. = २..६६

टी मुल्ये	0.२२	

टी मुल्ये सार्थ नाही

तक्ता:-१ वरून असे दिसून येते की पुरुष आ ण महिला कर्मचाऱ्यांच्या कार्य भमुख देत आ ण आंतर क्रया भमुखतेत सांख्यिकीय दृष्टया सार्थ फरक नाही

पुरुष आ ण महिला कर्मचाऱ्यांच्या वर्तनशैलीत फरक असला तरी आपल्याकडे सोप वलेले काम आपण उत्तमरीतीने पूर्ण केले पाहिजे ही जाणीव पुरुष आ ण महिला कर्मचाऱ्यांना सारख्याच प्रमाणात होत असावी. तसेच आपण एकमेकांच्या मदतीने सहकार्याने काम केले तरच आपण काही समान उद्दिष्टे साध्य करू शकतो. याचे भान ही पुरुष आ ण महिला कर्मचाऱ्यांना सारख्याच प्रमाणात असावे असे दिसते कदा चत यामुळेच पुरुष आ ण महिला कर्मचाऱ्यांच्या कार्य भमुखतेत आ ण आंतर क्रया भमुखतेत लक्षणीय फरक दिसून आला नसावा असे वाटते प्रस्तुत संशोधनातील पहिल्या दोन गृहीतकांना प्राप्त फ लत आवरून समर्थन प्राप्त झालेले नाही.

पुरुष कर्मचाऱ्यालापेक्षा महिला कर्मचाऱ्यांमध्ये व्यावसायिक ताण अ धक असल्याचे दिसून येईल, असे भाकीत तिसऱ्या गृहीतकात करण्यात करण्यात आले होते. तक्ता 2 मध्ये पुरुष आ ण महिला कर्मचाऱ्यांमध्ये व्यावसायिक कामाचे प्रमाण निर्दे शत करणाऱ्या प्राप्तांक त्यांची सरासरी उल्लेख प्रमाण वचलन आ ण मूल्य सादर केले आहे

तक्ता :-2

समूह प्रकार	व्यावसायिक ताण
पुरूष -८५	सरासरी = ११९.२० प्र. व. = १९.८९
महिला ७५	सरासरी = ११७३१ प्र. व. = १६.०४
टी मुल्ये	0.५०

टी मुल्ये सार्थ नाही

तक्ता 2 वरून हे स्पष्ट होते की व्यावसायिक ताणसंदर्भात पुरुष आ ण महिला कर्मचाऱ्यांच्या मध्ये सांख्यिकी दृष्ट्या लक्षणीय फरक नाही 'कार्यस्थिती 'हा व्यवसाय नि र्मतीतील एक महत्वाचा घटक समजला जातो अनुकूल कार्यस्थितीपेक्षा प्रतिकूल कार्यस्थितीत काम करणाऱ्या कर्मचाऱ्यांना अ धक ताण जाणवतो प्रस्तुत संशोधनात सहभागी करण्यात आलेल्या महिला कर्मचाऱ्यांना बहुदा अनुकूल कार्य स्थितीत काम करण्याची संधी मळत असावी असे दिसते. कारण पुरुष आ ण महिला कर्मचाऱ्यांमध्ये व्यवसायात कामाचे प्रमाण सारखेच असल्याचे प्रस्तुत अभ्यासात दिसून आले आहे.

निष्कर्ष आ ण मर्यादा:-

प्रस्तुत अभ्यासातील फ लतवरून हे सू चत होते की, पुरुष कर्मचाऱ्यांमध्ये कार्य भमुखतेचे, तर महिला कर्मचाऱ्यांच्या मध्ये आंतर क्रया भमुखतेचे प्रमाण अ धक नाही, शवाय व्यावसायिक ताणाबाबत पुरुष आ ण महिला कर्मचाऱ्यांमध्ये फरक नाही तथा प प्रस्तुत अभ्यासासाठी निवडलेल्या महिला कर्मचाऱ्यांचा नमुना छोटा आहे त्यामुळे प्राप्त फ लतावरून वरून निश्चित स्वरूपाचा निष्कर्ष काढता अ धक व्यापक अभ्यास हाती घेतला जावा असे म्हणावेसे वाटते .

reference :-

1) baas, B.M. (1962): manual for the orientation inventory California, Consulting psychologist press .
2) Ganesan, v. (1975): A revised method of administration and scoring for bass Orientation inventory, Indian journal for psychology vol. (50),3 26364
3) Weiten w and Lloyd m 2004: psychology apply to modern life function asia pte Ltd
4) Shrivastava and Singh :manual for occupational stress index
5) दाभोळे हिरवे 1988 सामाजिक मानसशास्त्र फडके प्रकाशन कोल्हापूर

6) जाधव एमजी 1999 सहकारी आ ण खाजगी क्षेत्रातील कामगारांच्या व्यक्तिमत्व अभीमुखतेचा आ ण सद्धीप्रेरणेचा एकअभ्यास. मानसशास्त्र पत्रिका.अक८

7) आर्सेंटिएव्ह, डी. 21वे शतक - तणावाचे युग, सांख्यिकी [इलेक्ट्रॉनिक संसाधन] http://www.openmindblog.ru/stress_1/

8) गॅझेन्को, O. G. शारीरिक संज्ञांचा शब्दकोश / O. G. Gazenko. एम.: नौका, 1987.-445

9) Selye, G. संपूर्ण जीवाच्या पातळीवर / G. Selye. एम.: नौका, 1972.- 122 पी.

10) सेली, जी. एसेस ऑन द ॲडॉप्टेशन संड्रोम / जी. सेली. एम.: मेड गझ, 1960.- 255

11) Shcherbatykh,Yu.V.तणावाचे मानसशास्त्र/Yu.V.Shcherbatykh एम.: एक्समो, 2008.- 304s.

12) एल्किन, ॲलेन स्ट्रेस फॉर डमी / ॲलेन एल्किन. एम.: वल्यम्स, 2006.- 320 पी. Allbest.ru वर होस्ट केले.